

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

مقدمه مترجمان

۱

مقدمه

۳

بخش اول: الیماییها

فصل اول: جغرافیا

۷

فصل دوم: جمعیت

۱۳

فصل سوم: کاوشهای باستان‌شناسی

۱۵

فصل چهارم: تاریخ

۱۸

بخش دوم: توصیف نقوش برجسته صخره‌ای

فصل اول: خونگ نوروزی

۳۹

فصل دوم: خونگ یارعلیوند

۴۶

فصل سوم: خونگ کمالوند

۴۹

فصل چهارم: تنگ بتان، شیمبار

۵۳

فصل پنجم: بردبت، کوه تینا

۶۱

فصل ششم: کوه تراز

۶۴

فصل هفتم: تنگ سروک

۶۶

۹۵

ضمایم

بخش سوم: ویژگی نقوش برجسته الیمایی

۱۰۳

فصل اول: عناصر پارتی در نقوش برجسته الیمایی

۱۰۸

فصل دوم: عناصر به کار رفته در هنر صخره‌ای الیمایی

صفحه

عنوان

۱۱۷

فصل نوبت هنر صخره‌های آبدانی و هنر باغی سوری - بین‌النهرین

۱۲۲

فصل چهارم هنر صخره‌های آبدانی، برونه میان هنر هخامنشی و هنر ساسانی

۱۲۸

نیمه نگر

۱۳۰

نوبت

فهرست نقشه‌های جغرافیایی، طرحها و لوحه‌ها

صفحه	عنوان
نقشه‌های جغرافیایی	
۱۱	نقشه ۱ خاور نزدیک
۱۲	نقشه ۲ منطقه الیمایی
طرحها	
۴۰	طرح ۱ خونگ نوروزی
۴۷	طرح ۲ خونگ یار علیوند
۵۰	طرح ۳ خونگ کمالوند
۵۵	طرح ۴ تنگ بتان، شیمبار
۶۲	طرح ۵ بردبت، کوه تینا
۶۹	طرح ۶ تنگ سروک I: سطح شمال غربی
۷۱	طرح ۷ تنگ سروک I: سطح شمالی
۷۲	طرح ۸ تنگ سروک I: سطح شرقی
۷۵	طرح ۹ تنگ سروک II: سطح شمال شرقی، صحنه بالایی
۸۲	طرح ۱۰ تنگ سروک II: سطح شمال شرقی، صحنه پایینی
۸۴	طرح ۱۱ تنگ سروک II: زاویه شمالی و سطح شمال غربی
۸۸	طرح ۱۲ تنگ سروک III
۹۰	طرح ۱۳ تنگ سروک IV: سطح شمالی
۹۱	طرح ۱۴ تنگ سروک IV: سطح شرقی
لوحه‌ها	
۱۳۰	لوحه ۱ خونگ نوروزی: نمای کلی صخره
۱۳۰	لوحه ۲ خونگ نوروزی: نمای نقش برجسته

۱۳۱	لوحة ۳ خونگ نوروزی: پیکره مرکزی
۱۳۲	لوحة ۴ خونگ نوروزی: سه شخصیت سمت راست
۱۳۲	لوحة ۵ خونگ نوروزی: سوار و غلام همراهش
۱۳۳	لوحة ۶ الف خونگ نوروزی: سر سوار کار
۱۳۳	لوحة ۶ ب خونگ نوروزی: سکه شاه پارتی مهرداد اول
۱۳۴	لوحة ۷ خونگ یار علیوند: نمای نقش برجسته
۱۳۵	لوحة ۸ خونگ کمالوند: نمای نقش برجسته
۱۳۶	لوحة ۹ خونگ کمالوند: مرد سوار بر اسب
۱۳۷	لوحة ۱۰ خونگ کمالوند: فرد ایستاده
۱۳۸	لوحة ۱۱ تنگ بتان، شیمبار: نمای کلی
۱۳۹	لوحة ۱۲ الف تنگ بتان، شیمبار: اولین گروه
۱۴۰	لوحة ۱۲ ب تنگ بتان، شیمبار: اولین گروه (با فلاش)
۱۴۱	لوحة ۱۳ تنگ بتان، شیمبار: دومین گروه (با فلاش)
۱۴۱	لوحة ۱۴ تنگ بتان، شیمبار: سومین گروه (با فلاش)
۱۴۲	لوحة ۱۵ تنگ بتان، شیمبار: چهارمین گروه
۱۴۳	لوحة ۱۶ تنگ بتان، شیمبار: پنجمین گروه
۱۴۴	لوحة ۱۷ تنگ بتان، شیمبار: فرد تنها و دورافتاده
۱۴۴	لوحة ۱۸ بردبت، کوه تینا: نمای کلی
۱۴۵	لوحة ۱۹ بردبت، کوه تینا: نمای نقش برجسته
۱۴۵	لوحة ۲۰ کوه تراز: نمای کلی
۱۴۶	لوحة ۲۱ تنگ سروک I: نمای کلی
۱۴۶	لوحة ۲۲ تنگ سروک I: سطح شمال غربی؛ دو فرد ایستاده و محراب
۱۴۷	لوحة ۲۳ تنگ سروک I: سطح شمالی؛ هراکلس - ورثرغنه
۱۴۸	لوحة ۲۴ تنگ سروک I: سطح شرقی؛ دو فرد ایستاده
۱۴۸	لوحة ۲۵ تنگ سروک I: سطح شرقی؛ دو فرد ایستاده (با فلاش)
۱۴۹	لوحة ۲۶ تنگ سروک II: نمای کلی
۱۵۰	لوحة ۲۷ تنگ سروک II: نمای سطح شمال شرقی
۱۵۱	لوحة ۲۸ تنگ سروک II: سطح شمال شرقی؛ صحنه بالایی
۱۵۱	لوحة ۲۹ تنگ سروک II: سطح شمال شرقی؛ صحنه بالایی؛ ...
۱۵۲	لوحة ۳۰ تنگ سروک II: سطح شمال شرقی؛ صحنه بالایی؛ تخت
۱۵۲	
۱۵۳	

عنوان

صفحه

- ۱۵۴ لوحه ۳۱ تنگ سروک II: سطح شمال شرقی؛ صحنه بالایی؛ دو فرد نشسته
- ۱۵۵ لوحه ۳۲ تنگ سروک II: سطح شمال شرقی؛ صحنه بالایی؛ اولین فرد
- ۱۵۵ لوحه ۳۳ تنگ سروک II: سطح شمال شرقی؛ صحنه بالایی؛ دومین فرد
- ۱۵۶ لوحه ۳۴ تنگ سروک II: سطح شمال شرقی؛ صحنه بالایی؛ اولین فرد سمت راست
- ۱۵۷ لوحه ۳۵ تنگ سروک II: سطح شمال شرقی؛ صحنه بالایی؛ کتیبه ۲
- ۱۵۷ لوحه ۳۶ تنگ سروک II: سطح شمال شرقی؛ صحنه زیرین؛ سه شخصیت ایستاده
- ۱۵۸ لوحه ۳۷ تنگ سروک II: زاویه شمالی؛ شاهزاده ورد ایستاده مقابل محراب
- ۱۵۹ لوحه ۳۸ تنگ سروک II: زاویه شمالی؛ محراب
- ۱۶۰ لوحه ۳۹ تنگ سروک II: نمای کلی سطح شمال غربی
- ۱۶۰ لوحه ۴۰ تنگ سروک II: سطح شمال غربی؛ صحنه بالایی
- ۱۶۱ لوحه ۴۱ تنگ سروک II: سطح شمال غربی؛ صحنه بالایی؛ سمت چپ: ...
- ۱۶۲ لوحه ۴۲ تنگ سروک II: سطح شمال غربی؛ صحنه بالایی؛ آخرین نفر
- ۱۶۳ لوحه ۴۳ تنگ سروک II: سطح شمال غربی؛ صحنه میانی
- ۱۶۳ لوحه ۴۴ تنگ سروک II: سطح شمال غربی؛ صحنه میانی؛ سوار کاری در نبرد با خرس
- ۱۶۴ لوحه ۴۵ تنگ سروک II: سطح شمال غربی؛ صحنه زیرین؛ فردی ایستاده در نبرد با شیر
- ۱۶۵ لوحه ۴۶ تنگ سروک III: نمای کلی صخره
- ۱۶۶ لوحه ۴۷ تنگ سروک III: نمای نقش برجسته
- ۱۶۷ لوحه ۴۸ تنگ سروک III: دو سرباز پیاده
- ۱۶۸ لوحه ۴۹ تنگ سروک IV: نمای کلی
- ۱۶۹ لوحه ۵۰ تنگ سروک IV: سطح شمالی؛ دو فرد ایستاده
- لوحه ۵۱ تنگ سروک IV: سطح شرقی؛ فرد دراز کش

مقدمه

این کتاب تک‌نگاشتی است درباره «نقش برجسته‌های صخره‌ای منطقه الیمایی در دوره اشکانی» که برای اولین بار مجموعه آثاری را که تاکنون شناخته شده است معرفی و از این طریق راه را برای تحقیقات بعدی هموار می‌کند. از این نقش برجسته‌ها جز عکسهایی نه چندان مطلوب مدارک دیگری در دست نیست. اسناد تصویری جدید، نقاشیها و شرح جزئیات هر نقش برجسته امکاناتی جدید برای مطالعه و بررسی هنر پارسی در اختیار می‌گذارند.

نقش برجسته‌های صخره‌ای الیمایی به‌رغم نقش مهمشان در قالب هنر پارسی مغفول مانده‌اند. در واقع، در ایران خارج از محدوده الیمایی، فقط چهار نقش برجسته متعلق به دوران پارت (یکی در سرپل و سه تا در بیستون) شناخته شده است که به‌رغم تعداد کمشان، اهمیت خاصی به نقش برجسته‌های الیمایی می‌دهند.

بررسی تمام جنبه‌های نقوش برجسته مقصود این کتاب نیست. هدف نمایان ساختن ویژگیها و مشخصه‌های مجموعه آثار هنر پارسی و تعریف جایگاه بینایی این آثار بین هنر حجاری هخامنشی و هنر صخره‌ای ساسانی است.

این کتاب نتیجه کار مشترک و همکاری نویسندگان است که تمامی نقش برجسته‌های الیمایی را بارها دیده و بررسی کرده‌اند. چهار فصل بخش اول و فصل سوم بخش سوم را شپمن نگاشته و نگارنده بقیه فصول نیز واندنبرگ است. تصاویر و عکسها در محل تهیه شده و پس از مطالعه و بررسی، شرحی بر آنها نوشته شده است.

از آقای ارنی هرینک، همکارمان در دانشگاه گان و همچنین از اریک

اسمکنس، عکاس و طراحی که تصاویر زیبایی را تهیه کردند، صمیمانه سپاسگزاریم. از خانم کریستین لانگریت سویز و آقای مارک نوگارت که نسخه اصلی را خوانده و اشکالات ما را تذکر دادند نیز قدردانی می کنیم. همچنین از خانم برنادت موئن دو بواک، حروف چین این متن نیز سپاسگزاریم که وظیفه دشواری را بر عهده داشتند.

گان - گوتینگن، ۱۹۸۵

بخش اول

الیمایها

فصل اول: جغرافیا

فصل دوم: جمعیت

فصل سوم: کاوشهای باستان‌شناسی

فصل چهارم: تاریخ

فصل اول

جغرافیا

به درستی نمی دانیم منطقه الیمایی دقیقاً کجا واقع است. اطلاعات داده شده در متون کهن ضد و نقیض اند و مرزهای کشور نیز دائماً در طول سالها تغییر کرده است. با وجود این می توان محدوده این سرزمین را چنان که ویسباخ در سال ۱۹۰۵ در *دایرةالمعارف طبقه بندی علوم باستان* تعیین کرده است، پذیرفت. از نظر او الیمایی «منطقه ای بین بابل و پارس» و «در واقع همان سوزیانا» بوده است.^۱

نام الیمایی مشتق از نام عبری عیلام است که با واژه آشوری - بابلی الامتو (سرزمین کوهستانی) تطابق دارد. سومریان عیلام را نیم^۲ به معنای «در بلندی» می نامیدند. از وسعت جغرافیایی عیلام از حدود ۲۷۰۰ ق. م تا پیروزی آشوربانی پال، پادشاه آشور، بر آخرین شاه عیلامی، هومبان هالتاش سوم، در ۶۴۰-۶۳۹ ق. م اطلاع دقیقی در دست نیست. وانگهی سرزمین عیلام قطعاً در طول این دو هزار سال، با تغییر قدرت نظامی و سیاسی کشور، تغییر کرده است. احتمالاً مرزهای غربی عیلام تقریباً به موازات رود دجله یعنی نزدیک به مرز کنونی ایران و عراق گسترش یافته است. انتهای شمالی و شمال شرقی عیلام به احتمال آن سوی خرم آباد واقع بوده

1. F. Weissbach; *Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, V, 1905, col. 2458.

۲. به قدمت اولین اشاره در یک متن بین النهرینی، رجوع کنید به:

The *Encyclopedia of the History of Ideas*, Chicago, 1939, pp. 82-84.